

NUORTEN AIKUISTEN ALKOHOLINKÄYTTÖ, TERVEYS JA ERIARVOISUUS

**Laura Kestilä
Tutkija, VTT
Kansanterveyslaitos (KTL)**

**ALKOHOLI- JA HUUMETUTKIJAINSEURAN SEMINAARI
ALKOHOLI, HUUMEET JA ERIARVOISUUS
STAKES 4.12.2008**

ESITYKSEN RAKENNE

- Sosiaalinen eriarvoisuus, terveys ja alkoholi
- Tutkimus nuorten aikuisten alkoholinkäytöstä ja sen yhteydestä koulutusryhmien välisiin terveyseroihin
- Tuloksia
- Pohdintaa ja näkökulmia
- Johtopäätökset

SOSIAALINEN ERIARVOISUUS, TERVEYS JA ALKOHOLI

- Sosiaalinen eriarvoistuminen ja eriarvoisuus nyky-yhteiskuntien suuntauksena. Suomessa korostunut 1980- ja 1990-luvuilla
  - kansainvälisesti katsottuna tuloerot ja köyhyys vähäisiä
- Eriarvoisuus näkyy erilaisina sosiaalisina ja taloudellisina ilmiöinä, jotka vaikuttavat elinoloihin ja hyvinvointiin
  - elintavat ja terveys
- Eriarvoisuus näkyy väestön terveydessä ja hyvinvoinnissa sekä niiden määrittäjissä (kuten terveyden eri osa-alueilla, elinoloissa ja elintavoissa)

SOSIOEKONOMISET TERVEYSEROT

- Ihmisten mahdollisuus elää pitkä ja terve elämä vaihtelee huomattavasti heidän yhteiskunnallisen asemansa mukaan
- Sosioekonomisilla terveyseroilla tarkoitetaan **sellaisia terveydentilan, sairastuvuuden ja kuolleisuuden eroja, jotka liittyvät ihmisten epätasa-arvoiseen asemaan yhteiskunnassa** (koulutus, ammattiasema, tulot)
  - Mitä korkeampi koulutus, ammattiasema ja tulotaso ihmisillä on, sitä terveempiä ja toimintakykyisempiä he ovat, sitä alhaisempi heidän kuolleisuutensa on ja sitä terveellisemmät heidän elintapansa keskimäärin ovat
- Sosioekonomisten terveyserojen selityksiä
  - Traditionaaliset selitykset: kausaatio- ja selektiomallit
  - Elämänkulku (itsenäiset vaikutukset, pathways)
  - Sosiaaliseen asemaan liittyvät erilaiset tiedolliset ja taloudelliset edellytykset asua, tehdä työtä ja elää terveyden kannalta edullisessa ympäristössä, sekä kyky ja motivaatio valita terveellisiä elintapoja.
  - Rakenteelliset tekijät

NUORTEN AIKUISTEN TERVEYSEROT

- Nuoret aikuiset ovat perinteisesti jääneet sivuosaan valtakunnallisessa terveystutkimuksessa, vaikka ikävaihe on monessa suhteessa hyvin merkityksellinen
- Väestötasoista tietoa nuorten aikuisten terveydestä ja elintavoista niukasti, myös alkoholinkäytön näkökulmasta.
  - AVTK (Helakorpi ym. 2007)
  - Terveys 2000 (Aromaa & Koskinen 2001, Koskinen ym. 2005, Heistaro 2005)
  - FinRiski (Vartiainen ym. 2003)
  - Opiskelijatutkimukset (Kunttu & Huttunen 2002)
- 12-18 –vuotiaista enemmän tietoa (Kouluterveyskyselyt, NTTTT, ESPAD)

- Nuorena aikuisuudessa monet väestöryhmien välisten terveys- ja hyvinvointierojen taustalla olevat elinolot ja elintavat alkavat vakiintua (koulutus ja työ, perheellistyminen)
  - terveyserojen kärjistyminen tässä ikävaiheessa (Rahkonen ym. 2005, Pensola 2003, West 1997, Kestilä 2008)
- Varsinainen sairastavuus ja kuolleisuus vielä vähäistä: elintavoilla keskeinen merkitys esim. ravinto, liikunta, alkoholi, tupakka, lihavuus
  - Alkoholin suurkulutus ja alkoholiongelmät yksi keskeisimmistä elintapatekijöistä, jotka voidaan nähdä terveys- ja kuolleisuuserojen taustalla (Droomers 2003).
  - Alkoholi on edelleen selvästi eniten terveys- ja muita haittoja aiheuttava päihde Suomessa (Mustonen & Simpura 2005).

- Sosioekonomisia eroja terveydessä ja terveyskäyttäytymisessä jo nuorilla aikuisilla (esim. Martelin ym. 2005, Huurre ym. 2003, Kestilä ym. 2006)
  - ennakoi jyrkkiä sosioekonomisia terveyseroja myöhemmällä aikuisiällä (esim. Koskinen ym. 2005)
  - enintään perusasteen koulutuksen suorittaneet ovat huonoimmassa asemassa monien elinolojen, terveyskäyttäytymisen sekä terveyden ja toimintakyvyn osoittimien valossa (Koskinen ym. 2005)

SOSIOEKONOMISET TERVEYSEROT JA ALKOHOLI

- Alkoholin suurkulutus yksi keskeisimmistä elintapatekijöistä, jotka vaikuttavat keskeisesti sekä nykyiseen että myöhempään sairastuvuuteen ja kuolleisuuteen (myös tupakka tärkeä)
- Alkoholikuolemat selittävät noin 25 % työntekijöiden ja ylempien toimihenkilöiden elinajanodotteiden välisestä erosta miehillä (Mäkelä 1999)
- Aikuisväestössä eri sosiaaliryhmät kuluttavat alkoholia suurin piirtein yhtä paljon, mutta humalakulutusta on enemmän alemmissa sosiaaliryhmissä ja alkoholihaitat ovat monta kertaa yleisempiä alemmissa sosiaaliryhmissä

NUORTEN AIKUISTEN ALKOHOLINKÄYTTÖ

- Suomalaisen alkoholinkäytön erityispiirre perinteisesti suuri kertakulutus, mutta rinnalla nykyään alkoholinkäytön arkipäiväistyminen ja korkea kokonaiskulutus.
- Nuoret aikuiset juovat enemmän ja useammin alkoholia kuin muut ikäryhmät sekä Suomessa että muualla Euroopassa, ainakin keski-ikäisten ohella.
- Nuoret miehet käyttävät enemmän ja useammin alkoholia kuin naiset, ja miehillä esiintyy enemmän kliinisesti merkittäviä alkoholin käytön häiriöitä.

- Sosiaalisen eriytymisen kiihtyessä alkoholin suurkulutuksen sosiaaliryhmittäinen jakautuminen asettaa suuren haasteen alkoholipolitiikalle ja ehkäisevälle päihdetyölle.

Voidaanko suomalaisten nuorten aikuisten alkoholinkäytössä nähdä sosiaalista eriarvoisuutta ja huono-osaisuuteen liittyvää suurta alkoholinkulutusta ja kuinka paljon alkoholinkäyttö selittää nuorten aikuisten terveyden koulutusryhmittäisistä eroista?

TUTKIMUS

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

- Tutkimuksessa tarkastellaan, voidaanko suomalaisten nuorten aikuisten alkoholinkäytössä nähdä sosiaalista eriarvoisuutta ja huono-osaisuuteen liittyvää suurta alkoholinkulutusta
  - Kuinka yleistä riskirajan ylittävä alkoholinkulutus on nuorilla aikuisilla?
  - Miten alkoholin suurkulutus jakautuu koulutuksen, työmarkkina-aseman ja tulojen mukaan (SEP)?
  - Kuinka paljon alkoholin suukulutus selittää koulutusryhmien välisistä terveyseroista nuorena aikuisuudessa?
  - Mitä tämä merkitsee sosiaaliryhmien välisten terveyserojen kannalta?

TUTKIMUKSEN AINEISTO

- Tutkimuksen aineistona vuosina 2000–2001 kerätty Terveys 2000 - tutkimuksen koko maata edustava 18–29-vuotiaiden nuorten aikuisten otos (N=1894). (Esim. Aromaa ja Koskinen 2002, Heistaro 2005, Koskinen ym. 2005).
- Vastausprosentti oli korkea: 79 % (n=1505) otokseen kuuluvista osallistui haastattelututkimukseen, ja näistä 85 % palautti kyselylomakkeen (n=1282).

ALKOHOLIN SUURKULUTUS

- Perustui kysymyksiin sekä eri alkoholijuomien (oluen, viinin ja väkevien) käytön määrästä että käytön useudesta viimeksi kuluneen vuoden aikana.
- Riskirajan ylittävä alkoholinkäyttö määriteltiin Käypä hoito -suosituksen (Salaspuro ym. 2001) esittämin rajoin: miehillä 280 g/vko, naisilla 140 g/vko.
- Eri maissa ehdotetut alkoholinkäytön riskirajat vaihtelevat miesten kohdalla 13,5 ja 70 g välillä ja naisten kohdalla 10,8 ja 50 g välillä vuorokaudessa (International Center for Alcohol Politics).

SOSIOEKONOMINEN ASEMA

- **Koulutus**
  - odotettu/saavutettu
  - 'akateeminen korkea-aste', 'ammattillinen korkea-aste', 'ylempi keskiaste' (ylioppilastutkinto), 'alempi keskiaste' (osa lukiota, ammattikoulu, oppisopimuskoulutus) ja 'vain perusaste'
- **Työmarkkina-asema**
  - 'koko- tai osapäivätyössä', 'opiskelija', 'työtön tai lomautettu' ja 'muu'
- **Tulot**
  - Vastaajien ilmoittamat kotitalouden bruttotulot kulutusyksikköä kohden (OECD)

TULOXSIA

SUURKULUTUKSEN YLEISYYS

- Naisista 85 % ja miehistä 88 % käytti alkoholia.
- Noin 6 % nuorista aikuisista oli alkoholin suurkuluttajia.
- Alkoholin suurkulutus oli miehillä yleisempää kuin naisilla ($p=0.014$): miehistä 8% ja naisista 5% oli alkoholin suurkuluttajia.
- Lukemat sijoittuvat melko hyvin arvioon, jonka mukaan alkoholin suurkuluttajia on noin 6–12 prosenttia suomalaisesta aikuisväestöstä (Päihdetilastollinen vuosikirja 2004).

ALKOHOLIN SUURKULUTUS SOSIOEKONOMISEN ASEMAN MUKAAN

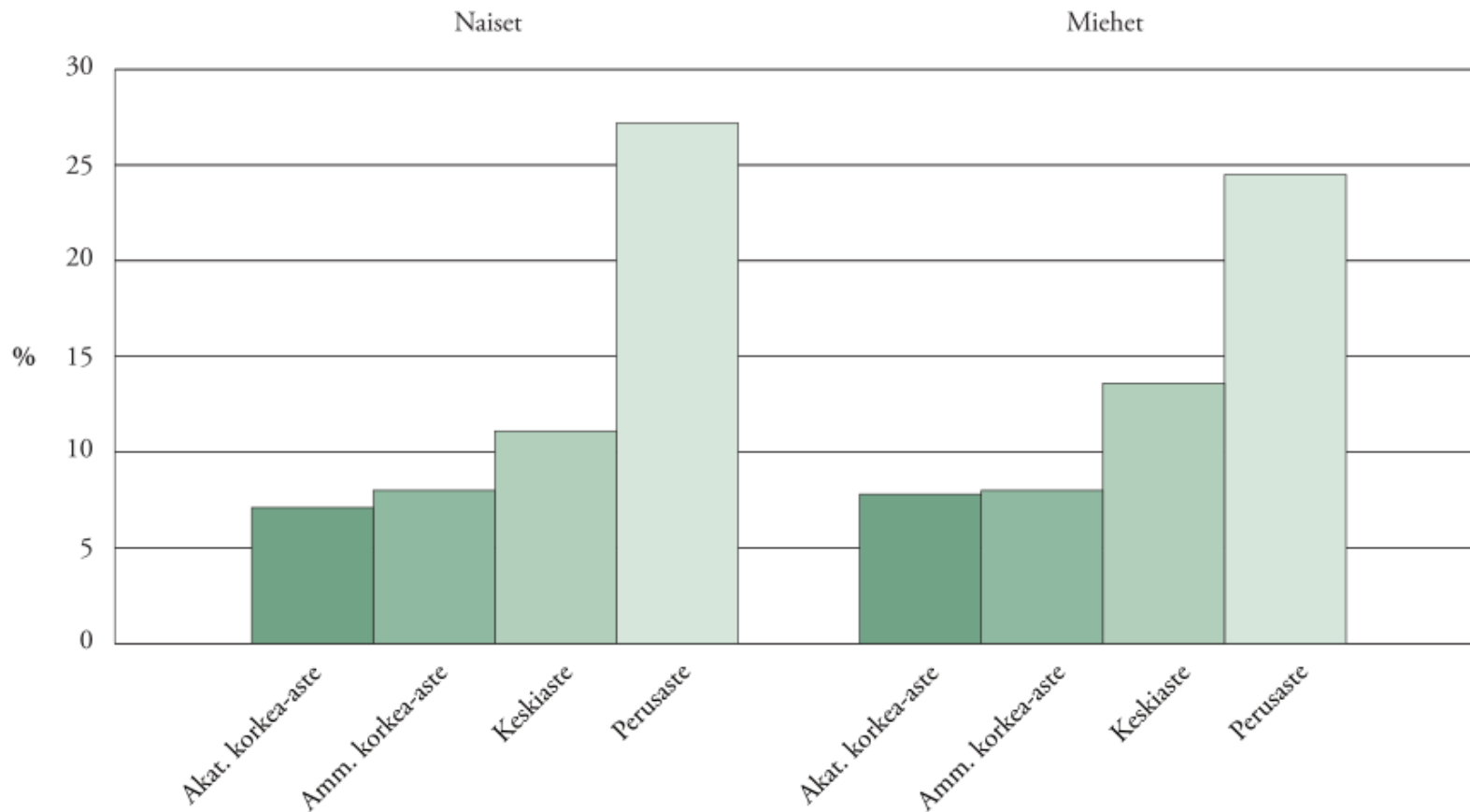
- Alkoholin suurkulutus vaihteli selvästi koulutusasteen mukaan: alimmassa koulutusryhmässä suurkuluttajia oli miehistä kolmasosa ja naisista viidesosa, kun muissa koulutusryhmissä heitä oli vain noin 5 %.
- Työttömistä nuorista miehistä joka viides ja naisista joka kuudes oli alkoholin suurkuluttaja; työssäkäyvistä ja opiskelijoista vain noin 5 %.
- Tuloilla ei havaittu merkitsevää yhteyttä alkoholin suurkulutukseen

Taulukko 1. Alkoholin suurkulutus¹ nuorilla aikuisilla oman koulutuksen, työmarkkina-aseman ja tulokvintiilin mukaan. Prevalenssit (%), ikävakioidut ristitulosuhteet (Malli 1) ja kaikkien tekijöiden suhteen vakioitu malli⁶ (Malli 2), (OR). N=1234. (Lähde: Kestilä & Salasuo 2007).

	%		Malli 1, OR		Malli 2, OR	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Ikäryhmä						
18–23	9	6	1.00	1.00	1.00	1.00
24–29	7	4	0.75	0.71	0.83	0.67
p ²	0.368	0.396	0.370	0.398	0.628	0.368
Koulutus³						
Ylempi korkeakoulu	4	2	1.00	1.00	1.00	1.00
Ammattikorkeakoulu	6	5	1.66	2.30	1.68	2.36
Ylioppilastutkinto	6	4	1.53	1.75	0.75	1.68
Ammattikoulu tai oppisopimus	7	5	1.94	2.47	1.53	2.34
Vain peruskoulu	32	19	12.20**	10.74**	7.90**	10.03**
p ²	0.000	0.003	0.000	0.010	0.000	0.047
Työmarkkina-asema⁴						
Koko- tai osapäivätyössä	7	5	1.00	1.00	1.00	1.00
Opiskelija	4	4	0.33*	0.69	0.49	0.87
Työtön tai lomautettu	20	16	3.16**	3.63**	2.53**	2.61*
Muu	23	3	3.49**	0.58	4.83**	0.38
p ²	0.000	0.005	0.001	0.017	0.004	0.099
Tulot⁵						
1 ylin kvintiili	7	6	1.00	1.00	1.00	1.00
2	12	4	1.69	0.66	1.65	0.53
3	7	2	0.92	0.25*	0.93	0.20**
4	3	6	0.33	0.99	0.23*	0.85
5 alin kvintiili	13	8	1.65	1.23	1.05	0.76
p ²	0.076	0.253	0.143	0.346	0.136	0.286

** p< 0.05, * p<0.1, ¹ yli 280g/vko miehille, yli 140g/viikko naisille, ² prevalenssien osalta muuttujan ryhmien eroja kuvaava p-arvo (Chi2), mallien osalta Waldin kokonaistestin. merkitsevyys. ³ saavutettu/odotettu koulutusaste. ⁴ Ryhmä ”muut” käsittää työkyvyttömyyseläkkeellä olevat, varusmies- tai siviilipalvelusta suorittavat sekä omaa kotitaloutta ja perheenjäseniä hoitamassa olevat, sekä ”muut”. OECD:n suosituksen mukaisesti lasketut tulot kulutusyksikköä kohti ja näistä lasketut tulokvintiilit, ⁶ Mallissa vakioitu ikä, koulutus, työmarkkina-asema ja tulot

Kuvio 1. Koettu terveys korkeintaan keskinkertainen. 18–29-v. koulutusryhmittäin

Martelin ym. (2005).

Nuorten alkoholinkäyttö selittää selvän osan koulutusryhmien välisistä terveyseroista jo nuorena aikuisuudessa; noin viidesosan (tuloksia ei näytetä nettiversiossa, sillä ei vielä julkaistu). Tupakka keskeinen selittäjä myös.

TULOKSET PÄHKINÄNKUORESSA

- Koulutusryhmien väliset erot nuorten aikuisten alkoholinkäytössä ovat selkeät
- Nuorilla aikuisilla on jo nähtävissä huono-osaisuuteen liittyvää alkoholin suurkulutusta; riskiryhmässä ovat erityisesti koulutuksensa perusasteelle jättäneet nuoret
- Myös työttömien nuorten aikuisten keskuudessa alkoholin suurkulutus on yleistä
- Nuorten alkoholinkäyttö selittää selvän osan koulutusryhmien välisistä terveyseroista jo nuorena aikuisuudessa.

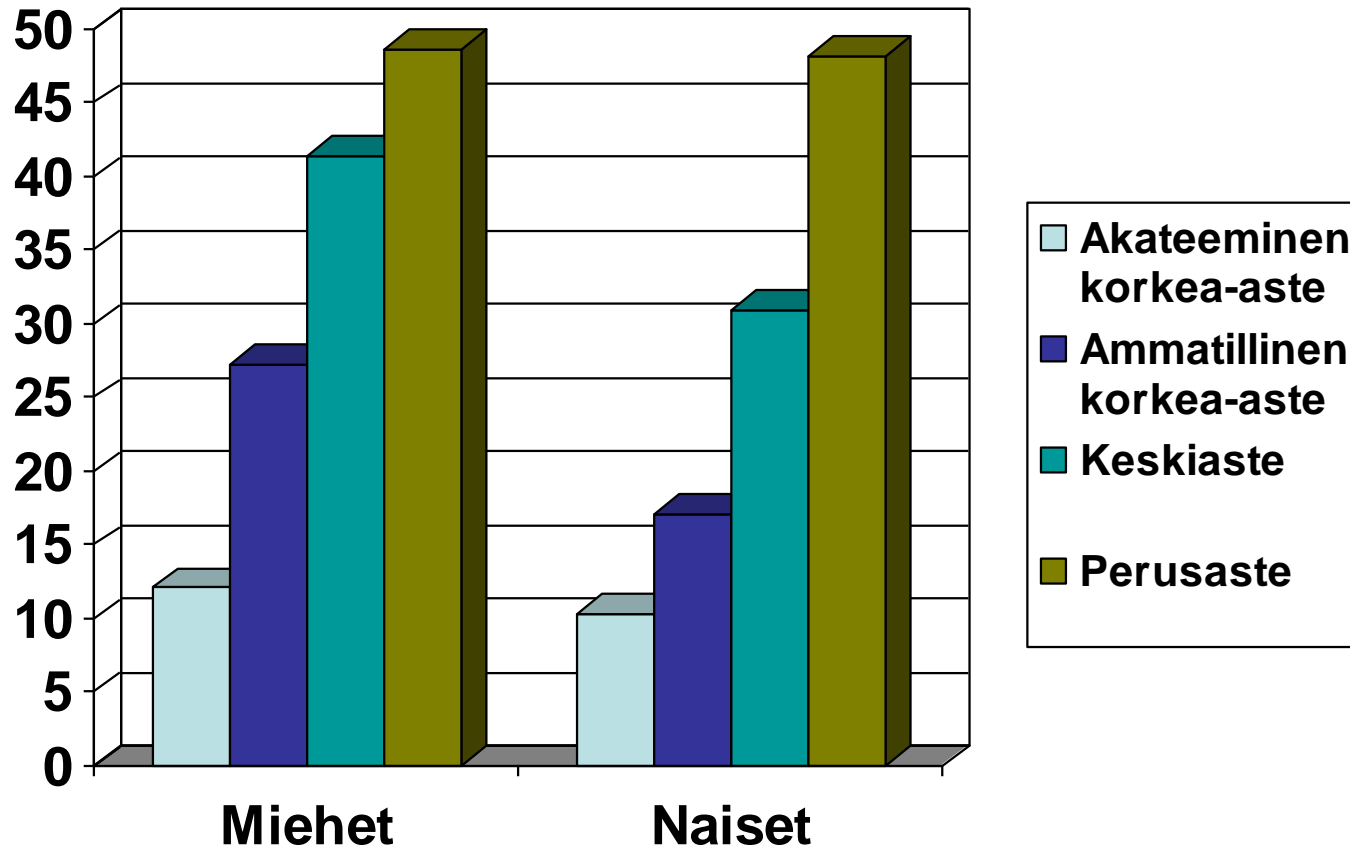
POHDINTAA, NÄKÖKULMIA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

POHDINTAA JA NÄKÖKULMIA

- Terveyttä vaarantavat elintavat, kuten alkoholin runsas käyttö, ovat keskeinen polku, joka johtaa huonoon terveyteen ja väestöryhmien välisiin terveys- ja kuolleisuuseroihin (Kuh & Ben-Shlomo 1997; Power & Herzman 1997).
- Erityisesti niistä nuorista aikuisista, jotka eivät ole perusasteen koulutuksen jälkeen hakeutuneet jatkokoulutukseen, huomattavan moni on alkoholin suurkuluttaja ja hyvin monella heistä on myös viitteitä alkoholiongelmista.
- Huolestuttavaa: suomalaisilla nuorilla aikuisilla alkoholinkäytön rinnalla myös monet muut terveyden kannalta haitalliset elintavat ovat alimmassa koulutusryhmässä huomattavasti yleisempiä kuin ylemmissä (Koskinen ym. 2005; Kestilä ym. 2006), esimerkiksi tupakointi.

PÄIVITTÄISEN TUPAKOINNIN KOULUTUSRYHMÄEROT 18-29 V.

Lähde: Kestilä ym. (2006)

- Psyykinen oireilu huomattavasti yleisempää ryhmässä, jossa alkoholia kulutetaan runsaasti (Kestilä LK 2006)
- Mielensterveys ja alkoholiongelmat
  - Yhteisvaikutukset ja niiden tunnistaminen
- Alkoholin suurkulutuksen ja alkoholiongelmien varhainen tunnistaminen perusterveydenhuollossa erityisen tärkeää
  - terveydenhuollon potilaista suurkuluttajia miehistä 20 % ja naisista 10 % (Salaspuro ym. 2005)
    - > Alkoholiongelmasta kärsivät asiakkaat eivät useinkaan hae apua perusterveydenhuollosta nimenomaan alkoholiongelmaansa vaan todennäköisesti muusta syystä.
- Yhteisvaikutuksiin kiinnitettävä entistä enemmän huomiota.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

- Terveyteen ja sen määrittäjiin tulisi kyetä puuttumaan etenkin huono-osaisimmissa väestöryhmissä, elämänkulun eri vaiheissa.
- Syyt ilmiöiden takana: rakenteet, lapsuuden elinolot ja sosiaaliset ongelmat, terveydenhuolto jne.
- Haitallisten elinolojen ja elintapojen kasautuminen on merkittävä asia terveydellistä ja sosiaalista syrjäytymistä ajatellen → jyrkät elinoloerot ja elintapaerot nuorilla aikuisilla ennakoivat suuria terveyden ja hyvinvoinnin eroja tulevaisuudessa.
- **Runsaasti haasteita terveyden edistämiselle, ehkäisevälle päihdetyölle ja terveystaloudelle.**

LÄHTEET

Kestilä, L, Martelin, T, Rahkonen O, Pirkola S, Poikolainen K & Koskinen S (2008).
"Childhood and current determinants of heavy drinking in early adulthood".
Alcohol and Alcoholism 43(4): 460-9.

Kestilä L, Martelin T, Rahkonen O, Härkänen T & Koskinen S (2008). **The contribution of childhood circumstances, current circumstances and health behaviour to educational health differences in early adulthood.** Forthcoming.

Kestilä, L (2008) Pathways to health. **Determinants of health, health behaviour and health inequalities in early adulthood.** *Publications of the National Public Health Institute* A23/2008. Helsinki 2008.

Kestilä L & Salasuo M (2007) **Nuorten aikuisten alkoholinkäyttö – sosiaalisen eriarvoisuuden ilmentymä?** Teoksessa Tigerstedt C (toim.): Nuoret ja Alkoholi. Alkoholi- ja huumeutkijainseura/Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2008.